

Hans Christian Knudsen – Norges første afrikamisjonær

AV RONALD MONG

Norges kirkehistorie har mange og markante skikkelser som hver i sin tid og på sin måte har vært med på å få igang eller sette på dagsorden ulike saker i vår kirke. En av dem som på sin tid satte en ny merkesten i vår kirkehistorie var Hans Christian Knudsen. Hvem var denne mann og hva bestod hans innsats i?

Hans Christian Knudsen ble født den 18. mars 1816 i Bergen hvor han vokste opp. Han var en dyktig kunstner og fikk i 18-års alderen et høyst generøst tilbud om videre utdanning i utlandet innenfor tegning og maling. Til alles forbauselse svarte han nei, fordi kallet til å reise ut som misjonær allerede var nådd ham. Som 12-åring ble kallet første gang formidlet. Det hadde seg slik at hans far, Fredrik Tobias Knudsen, hadde samlet sine barn og leste fra N. J. Holms misjonsblad. Etter å ha avsluttet lesningen vendte han seg til Hans Christian og spurte om han kunne makte å lide alt det den misjonæren de hadde lest om hadde lidd. Det ja som Hans Christian gav på det spørsmålet, ble bestemmende for hele hans liv.

Det som videre skjedde var at han i 1835 fikk en anbefaling fra misjonsforeningen i Stavanger og reiste til Det rhinske misjonsselskaps skole i Barmen.

Da han var ferdig utdannet ved skolen i Barmen, tilbrakte han et år hjemme i Norge og der gjorde han sin berømmelige reise fra Kristiania i øst til Bergen i vest. På denne reise opplyste han om misjonen og dannet misjonsforeninger.

1. Kongstanke: Et norsk misjonsselskap og en norsk misjonsskole

På misjonsskolen i Barmen ble det vekket en ny tanke hos Knudsen som på mange måter ble hans kongstanke: et eget norsk misjonsselskap og en norsk misjonsskole. Disse tanker frembar han med stor kraft og iver.

Det kan være mange grunner til at han søkte opprettet et norsk misjonsselskap og en norsk misjonsskole. Hans opphold i Tyskland hadde nok litt skyld i dette. Mye av tiden der nede måtte han bruke til å lære seg tysk. Både forelesningene og korrespondansen med ledelsen i Barmen gikk på tysk. Problemer og kontroverser ved skolen gav næring til ønsket om en norsk skole.

Når det gjaldt opprettelsen av et norsk selskap og en norsk skole, hadde han ganske sikkert hørt om sin far Fredrik Tobias Knudsens brev til Stavanger misjonsforening med anmodning om å danne en sentralkomité av norske misjonsforeninger og opprette et norsk misjonsinstitutt som kunne stå for utdanning av deres utsendinger. Dette brev førte i Stavanger ikke til noen videre virksomhet.

Mesteparten av tiden han tilbragte i Norge på sitt hjemmeopphold før han reiste til Sør-Afrika, 1839–40, brukte han til å reise rundt i vårt land og informere om misjonssaken, ikke om Det rhinske misjonsselskap, men om misjonen som sådan. I en av hans dagbøker står det: «Vi hverken for os eller for det rhinske Selskab opfordrer til Deeltagelse i Missionen; men at vi overlader det til dem selv og deres Forening at sende deres Bidrag hvorhen de vil.»¹ Kan hende er tanken det at han ikke vil binde misjonsforeningene til å støtte Det rhinske misjonsselskap fordi han selv gikk med tanken om et norsk misjonsselskap og at pengene skulle sendes til dette. Knudsen gikk også med et ønske om selv å bli utsendt for et norsk misjonsselskap, noe vi skal komme tilbake til senere. Han informerte Stavanger-foreningen om de foreninger han hadde stiftet rundt om i landet. Det var disse kontakter og foreninger som senere Stavanger-foreningen skrev til med innbydelse til å bli med på å starte et norsk misjonsselskap.

Hans arbeid med å få stiftet et eget norsk misjonsselskap var ganske sikkert teologisk begrunnet. Sterkest finner vi dette uttrykt i hans dagbok fra 1.–30. april 1840: «Helliget vorde dit Navn. dit Rige komme. din Villie ske, som i Himmelen saa og paa Jorden. Hans navn er vel helligt; men vi ønske at det og hos os i Norge maatte blive helliget, at hans Rige maatte komme til os, og ved os til andre, og hans særdeles Villie ogsaa af Sine her i Norge maatte blive udført. Thi vi have som Kirke endnu ikke baaret de rette Frugter. At befordre Missionen og at opsende disse tre Bønner er vel et og det samme, og hører tilsammen. Bliver nu Missionen befordret hos os, saa bliver ogsaa Herrens Navn helliget hos os, saa

kommer og hans Rige ved os, saa bliver og Herrens Villie gjordt af os. Derover glæde vi os. Amen».²

Det er ikke nok å be de første bønnene om Guds rikes komme til oss. «Fader vår» blir bare bedt riktig når en samtidig ønsker at misjonen blir befordret. Knudsen hadde møtt mange motforestillinger mot å reise ut, mot at det skulle opprettes et misjonsselskap og en misjonsskole i Norge. Mot disse innvendinger svarte han at hedningene har vår lunkne kristenhet å takke for at de ikke allerede har fått evangeliet. Han karakteriserte de motforestillingene han møtte som «Ord... som man udspinder der Hjemme bag Kakkelovnen i Studerværelset, tvertimot Guds Ord og erfaring».³ Jesu ord i Joh. 7,6 om at «Eders Tid er alltid, men min Tid er ikke alltid», benyttet han bl.a. for å understreke misjonens stående oppdrag. Misjonsbefalingen gjelder like til dommens dag.⁴

Det viktigste i Knudsens arbeid for å få opprettet et norsk misjonsselskap, var en oppfordring han sendte ut 10. mai 1840. Ordlyden er gått tapt, men innholdet er i grove trekk ofte referert.

Etter å ha avsluttet sin reise i Norge, skrev han til Stavanger misjonsforening og ba dem utnytte de oppstartede misjonsforeningene rundt omkring i Norge til å danne et norsk misjonsselskap og bygge en norsk misjonsskole. Knudsen nevnte også at han godt kunne tenke seg å bli deres første utsending. Men kallet til tjeneste kom til ham fra Det rhinske misjonsselskap før et norsk misjonsselskap var stiftet. Han reiste derfor ut i dets tjeneste.

Resultatet av oppfordringen var at Stavangerforeningen sendte ut et sirkulære av 13. aug. 1840 til de misjonsforeningene Knudsen hadde oppgitt, samt noen andre foreninger, med forespørsel om å gå sammen om å danne et landsomfattende selskap. Selskapet ble stiftet 8. aug. 1842 og fikk navnet Det norske misjonsselskap.

2. Hans Christian Knudsens misjonssyn

Hans Christian Knudsens misjonssyn var påvirket både av tanker han hadde møtt hos sin far som var brødrevann, og tanker som nådde ham gjennom de engelske bibelbud.

Knudsen hadde en misjonsforståelse som var vanlig på den tiden. Like fra Schleiermachers tale om misjon som det å reise ut til land utenfor de kristne områder, hadde det vært vanlig å se på misjon som det å krysse grenser til ikke-kristne land og kontinent. Knudsens bruk av ordet «hedning» bekrefter dette syn. Hedning betydde ikke bare en ikke-jøde, slik Bibelen skiller mellom jøder og

hedninger (Rom. 11,11). Knudsen skiller mellom hedninger og kristne, og hedninger betegner gjerne en gruppe, ikke enkeltpersoner.⁵ Skal vi sette en merkelapp på Knudsens misjonsforståelse, må vi si at den er «geografisk».⁶

Når det gjelder Knudsens skildring av hedningene og deres tilstand, så hevdet han at deres elendighet var en følge av syndefallet (1. Mos. 3,17).⁷ Denne forbannelse førte med seg at forholdet både til Gud og til andre mennesker ble ødelagt. Den naturlige lovåpenbaring ble også fordreid hos hedningene i og med fallet. Derfor måtte Knudsen før han forkynte Guds lov forklare at det finnes noe som er eviggyldig sant og riktig. Når så erkjennelsen om at noe er rett og noe er galt er gått opp for dem, kunne kirken forkyne Guds bud og syndserkjennelse vekkes. Knudsen begrunnet ikke hedningenes uvitenhet med at de var negre. Siden de ikke hadde fått evangeliet lå de under synden. Evangeliet førte ikke bare til at menneskene kom i et rett forhold til Gud, men også i rett forhold til hverandre. Derfor var Knudsen nøye både i utleggelsen av lovens første og andre tavle.

Midt i hedningenes situasjon er Kristus sendt for å «gjøre syndere salige».⁸ Knudsen understreket at Kristus kom for å frelse alle folkeslag.⁹ Han skrev at gleden over at Herren er kommet for å gjøre mennesker salige, skal gå gjennom alle land.¹⁰ Likeså peker hans bruk av Matt. 28, 18–20 og Joh. 3,16 på det samme. Knudsen talte ikke om noen forutbestemmelse til frelse, men hevdet istedet at alle er «forløsningsdyktige», alle kan bli frelste.¹¹ Derfor kan den som er misjonær leve i håpet om at ethvert menneske som han forkytter for kan bli en kristen.

Det er viktig for Knudsen å understreke at utgangspunktet for sendelsen er Kristi kall til tjenesten. Men et kall fra Kristus betød ikke at misjonæren skulle dra ut på egen hånd. Misjonæren skulle være utsendt. «Du gives ogsaa den Vei; at utgaae paa egen Haand (som vel af nogle agtes for et stort troesstykke) men ikke for en Missionær, det er: en *Udsendt*. Saadanne have desuagtet at frygte for det advarende Ord: De løbe og jeg sende dem ikke».¹²

Når det gjelder læren om de siste tider og dens forbindelse med misjonen, gav han ut to hefter med samme tittel, «Eschatologie», hvor dette belyses.¹³ Her hevdet han at misjonen før Jesu komme skal drives av ikke-jøder, men i 1000-årsriket skal den drives av det omvendte Israel. I 1000-årsriket gis de som ikke i dette liv fornekter Kristus, anledningen til omvendelse.

3. Hans Christian Knudsens misjonspraksis

Den 13. okt. 1841 kom Knudsen til Kappstaden i Sør-Afrika. Han fikk i oppdrag å bestyre områder langt nord på misjonens felt og gav seg snart i kast med de oppgaver som lå foran ham. Hvordan ble så misjonsoppdraget utført av Knudsen?

3.1. *Språket*

Den første tid var Knudsen avhengig av tolk. Samtidig arbeidet han iherdig med å tilegne seg de nasjonale språk. I et brev til det nystartede norske misjonsselskap, datert 10. jan. 1844, skrev han at selskapets misjonærer burde ta med seg en ABC og at de skulle ha som mål for øye å selv kunne fabrikere en slik på det nye språket. Klarte man ikke det, var en ifølge Knudsen i «forlegenhet». Knudsen oversatte selv en ABC til Nama-språket. Dette var den første skolebok som ble trykt i Sør-Vest-Afrika. Tibot, en av hans menighetslemmer som kunne hollandsk, hjalp ham med det nødvendige. Boka utkom allerede i 1845. I 1846 fikk han også trykt opp Lukasevangeliet på Namaspråket.

3.2. *Skole og katekismeundervisning*

Knudsen satte skolearbeidet svært høyt. Det var viktig for ham at ihvertfall noen på hvert sted kunne skrive og lese. I «Gudbrandsdalen», en misjonsstasjon han selv hadde gitt navnet til, hadde han en presbyter som han overlot en del av undervisningen, deriblant katekisasjon til. Da en av presbyterne kom og ba ham sende en misjonær, gav han ham istedet en bibel som han hadde utstyrt med kommentarer til 1. Mosebok.¹⁴ Skolen gav først og fremst undervisning i lesing og kristendomskunnskap.

Knudsen innførte ulike praktiske undervisningsmetoder. Hans oppfinnsomhet viste seg blant annet når han underviste i 2. trosartikkel. Han fortalte elevene «dass unsere Finger so ziemlich nach den 2. Gaubensartikkel eingerichtet sind».¹⁵ Han lærte dem 2. trosartikkel så og si på fingrene. Tommel: unnfanget, for det kommer først. Pekefinger: Jomfru Maria. Langfingeren: den store konge Pontius Pilatus. Ringfinger: død. Lillefinger: begravet. Og på den andre hånden: Lillefinger: nedfór. Ringfinger, som er litt høyere: oppstod. Langfinger: fór opp til himmelen. Pekefinger, som er litt lavere: sitter ved Faderens høyre hånd. Den siste finger: skal komme igjen. Slik skulle fingrenes plass og størrelse være eleven til hjelp når han skulle lære 2. trosartikkel utenat.

Knudsen kunne være streng i skolestua. Han selv kalte det «haandgribelig pædagogisk undervisning».¹⁶ Midt i en time stoppet han undervisningen, forlot kateteret og gav seg til å pryle et barn til «Barnets egensind var brutt, hvilket ofte tok lang tid».¹⁷ Deretter fortsatte han undervisningen.

Knudsen holdt gjerne korte prekener både på prekestolen og fra kateteret. Begge steder drev han nemlig dertil katekisasjon. Utenat-læring var sentralt i undervisningen og de bibelske navn var en kjær lekse for Knudsen å gi. Noen av elevene kunne hele slektsregisteret fra Adam til Kristus, de 12 Israels stammer, de 10 plagene, dommerne, profetene, apostlene, de 7 menighetene i Lilleasia samt alle GT og NTs bøker. Han hadde også lært dem 30 melodier og vers på hollandsk og på deres eget språk. Hva slags sanger de sang forteller best det faktum at deres favorittsang var: «Zoo wast een Burgt is onze God». I sin undervisning brukte han også bibelske bilder som pedagogisk hjelpemiddel.

Det område Knudsen hadde fått tildelt var stort. Det var derfor vanskelig å følge katekumenene og slike som skulle konfirmeres. Knudsen ordnet seg da på den måten at han innsatte presbytere i de menighetene som lå lengst borte. Den nevnte innfødte kristne Tibot innsatte han som presbyter i «Gudbrandsdalen».¹⁸

Knudsen underviste Tibot som igjen underviste sin menighet. Da arbeidet i «Gudbrandsdalen» vokste bad Tibot om hjelp. Knudsen sendte da to innfødte hjelpere.

Men menigheten ønsket sterkt en misjonær. De begynte enda å samle inn kollekt for å betale for en egen misjonær. Metodistene, som hadde arbeid i nærheten oppfordret Tibot til å slutte seg til deres arbeid, men Tibot lot seg ikke overtale og «blev troe hos sin gamle Lærer».¹⁹ Men menigheten *fikk* ingen egen misjonær.

Når presbyterne hadde noen som de mente var klar for dåp, sendte de katekumenene til Knudsen for at han skulle døpe dem. Grunnen til at bare Knudsen døpte, ikke de innfødte presbyterne, var trolig at Knudsen var den ansvarlige leder for menighetene. Han ville godkjenne kandidatene før de ble døpt.

Knudsen fikk likevel kritikk for at han var for snar til å døpe. Det hendte også at svært umodne mennesker ble døpt, noe som kunne få uheldige konsekvenser. Men Knudsen var likevel nøye med sin eksaminasjon av dåpskandidatene. Det fortelles at han en gang prøvde noen katekumener i 8 dager før han døpte dem. En sentral del av denne prøving av dåpskandidatene var at de bekjente sine

synder både fremfor Knudsen og menigheten. De vanligste synder var hor og røveri. Før Knudsen foretok dåpen forhørte han seg blant de kristne på stedet om noen hadde bemerkninger til at de skulle bli døpt. Dette ble gjort for å sjekke alvorret av deres ønske om å bli kristne. I katekismeundervisningen var det trolig Luthers lille katekisme han brukte. Han fikk utlevert et eksemplar av Den augsburgske konfesjon da han ble ordinert. I et par brev finnes henvisninger til Luthers forklaringer. Videre lærte katekumenene noen sanger og det ble lest fra Lukas evangelium og undervist i bibelhistorie. På selve dåpsdagen feiret menigheten nattverd med de nydøpte.

Knudsens ledelse av menighetene var heller hardhendt. Blant annet ble det brukt pisk for å straffe menighetslemmene. Knudsen kunne også lyse menighetslemmene i bann hvis de var for ulydige.

Knudsen grunnla en luthersk menighet i Bethanien.²⁰ Han forsøkte i gudstjenesten der å holde seg til «vort meget gode norske Kirkeritualet».²¹ Men det lot seg ikke gjennomføre. Han kunne for eksempel ikke vende seg mot veggen og lese kollektbønnen eller messe. Det siste ville gi problem for tolken. Når det gjaldt disse avvikelser henviste han til Luthers ord om at streng overholdelse av liturgien ikke er så viktig, bare en tåler det rene Guds evangelium.²²

3.3. *Misjon og kultur*

Knudsens tanker om hedningene og deres livsførsel og levemåte var bestemt utfra det syn at hedningene hadde vært uten Gud og derfor levde i ulike laster. Spørsmålet var da: Måtte de kristne bryte med alt det gamle? Her var det uenighet mellom misjonærene. Spørsmålet skapte stridigheter mellom Knudsen og misjonær Samuel Hahn.

Hahn mente at det var galt av Knudsen å la «Hottentottene» fortsatt ha sitt «Nomadeliv og Væsen».²³ De skulle dyrke jorden og bygge faste boliger. Dermed ville det være lettere å få samlet dem slik at misjonærene kunne føre tilsyn med dem. Knudsen mente derimot at de skulle få beholde sitt nomadeliv. «Siden de har valgt Ørkenen, en liten Hytte hvor de varmer sig og værner sig, og ellers er fornøiet med de allermindste bekvemmeligheder, som ingen fyrste eller konge, hvorfor trekke dem over i en anden levemaate? De skal være hyrder. Og dersom ingen forstyrrer vil de leve et lykkeligere jordisk liv enn os. Ta ikke fra dem et eneste halmstraa . . . Men lær dem at tro, elske og haabe».²⁴ Knudsen stemplet

ikke deres levemåte som synd, men han beskrev menneskene som ulykkelige fordi de ikke hadde evangeliet. Misjonærens oppgave var ifølge Knudsen å forkynne evangeliet for hver befolkningsgruppe uten å stemple alt det de drev med som synd. Men Knudsen så likevel ikke ukritisk på de innfødtes levemåte. Også til dem forkynte han de ti bud, som de skulle rette seg etter. Knudsen ville ikke legge over dem et «sivilisert levesett». Han ville de skulle få bli i deres miljø, selv om det ville føre til merarbeid for misjonæren som måtte oppsøke nomadene på ulike steder. Knudsen var en forkjemper for evangeliets stedegengjørelse, uten å gå på akkord med Bibelens budskap. Hans Christian Knudsen var slik på mange måter forut for sin tid.

4. Epilog

Hele sitt voksne liv var Knudsen opptatt av å tjene Gud. Han hadde sin glede i å få stå i den gjerning som Herren virket blant hedningene. I ett av sine siste brev skriver han: «Men du er vor Tilflugt i Nød, bevist meget stor. Du som luttrer mig, dog ikke som Sølv, men udvælger mig i Lidelsens Ovn».²⁵ Hans liv var et liv i megen lidelse, men likevel et liv i glad tjeneste for Gud.

Når det gjelder Knudsens betydning for Det norske misjonsselskaps stiftelse kan den knapt overvurderes, heller ikke hans betydning for å vekke misjonstanken her i landet. Hans kongstanke: et norsk misjonsselskap, ble en virkelighet da mange av de foreninger han hadde stiftet gikk sammen om å stifte Det norske misjonsselskap.

NOTER

1. F. T. Knudsen: «*Missionær Hans Christian Knudsens korte og møisommelige Liv paa Jorden*», Christiania 1867, s. 23.
2. Ibid. s. 41.
3. Brev av 10. jan. 1844 til bestyrelsen for Det norske Missionssselskab fra Hans Christian Knudsen.
4. H. C. Knudsen: «*Eschatologie*», Christiania 1848, s. 10.
5. Maanedsskrift for Missionsvenner, okt. 1881.
6. O. G. Myklebust: «*Misjonsskunnskap*», Oslo 1976, s. 24.
7. Maanedsskrift for Missionsvenner, no. 2 1849.
8. F. T. Knudsen: «*Missionær Hans Christian Knudsen . . .*», Christiania 1867, s. 57.

9. Ibid.
10. Ibid.
11. Maanedskrift for Missionsvenner, no. 2 1849.
12. Brev av 10. jan. 1844...
13. «*Eschatologie*», Christiania 1848, og «*Eschatologie, anden del*», Stavanger 1855.
14. Missionstidende, no. 3 1850.
15. W. Moritz: «*Aus alten Tagen in Südwest*», Spenge 1978, s. 6.
16. E. Birkeli: «*En ørkenvandrer*», Oslo 1925, s. 121.
17. Ibid.
18. Missionstidende, no. 3 1850.
19. Missionstidende, no. 4 1850.
20. Brev av 10. jan. 1844...
21. Ibid.
22. Ibid.
23. F. T. Knudsen: «*Missionær Hans Christian Knudsen . . .*», Christiania 1867, s. 86.
24. H. C. Knudsen: «*Gross Namaqualand*», Barmen 1848, hvorav noe er oversatt og gjengitt i Birkelis bok «*En ørkenvandrer*», s. 115.
25. Brev av 10. jan. 1844...

Hans Christian Knudsen – the first Norwegian missionary to Africa

Hans Christian Knudsen was educated as a missionary in Germany. But he had a dream – to start a mission school and a mission society in his own country. In 1842 the Norwegian Mission Society was founded, partly as a cause of Knudsens eagerness. At that time he was a missionary in South Africa, sent by a German Mission Society. He worked with language and education at the mission field. His teaching methods could be very practical, but he was a strict master. According to Knudsen a missionary's task is to preach the Gospel for all people without showing disrespect for their ways of living.